

Бунтарі без мети: Довірені Росії у Східній Україні

Європейський звіт N°254 | 16 липня 2019 року

Headquarters

International Crisis Group

Avenue Louise 149 • 1050 Brussels, Belgium

Tel: +32 2 502 90 38 • Fax: +32 2 502 50 38

brussels@crisisgroup.org

Preventing War. Shaping Peace.

Зміст

Резюме	i
I. Вступ	1
II. «Ми готові повстати – лише віддайте наказ»	2
«Прибирання безладу»: Москва кидає Новоросію	7
III. Залежні, розгнівані, покинуті: Спадок зсуву у московській політиці	10
A. Лідери де-факто	10
B. Розколений рух	11
C. Безмовне населення	13
IV. Назустріч єдності.....	16
V. Висновок.....	18

APPENDICES

A. Карта України	19
B. Мапа зони конфлікту на Донбасі.....	20
C. Про Міжнародну кризову групу	21
D. Доповіді та брифінги щодо Європи та Центральної Азії з 2016 року.....	22
E. Опікунська рада Міжнародної кризової групи	23

Ключові відомості

Що нового? Поступова відмова Росії від планів анексувати частини Східної України виявила розходження між Москвою та її довіреними сепаратистами у регіоні.

Чому це важливо? Для Києва ці розбіжності можуть створити нагоду для перезапуску діалогу з населенням сходу. Такі контакти, своєю чергою, можуть закласти основу для об'єднання України.

Що потрібно зробити? Розрив між Москвою та її довіреними повинен вплинути на політику нового Президента України Володимира Зеленського. Київ повинен прагнути відновити відносини з мешканцями підконтрольних сепаратистам територій шляхом послаблення економічної блокади на сході і нарощення роботи з тамтешнім населенням.

Резюме

Навесні 2019 року виповнилось п'ять років відколи підтримувані Росією члени збройних формувань захопили урядові будівлі у двох східноукраїнських містах і проголосили незалежні Донецьку та Луганську народні республіки (Д/ЛНР). Викликаний цим конфлікт, що забрав понад 13 тисяч життів, продовжує тліти, і ні Київ, ні Москва дотепер не готові до рішучих кроків для його припинення. Оскільки Росія дистанціювалася як від ідеї анексії де-факто республік, як це зробила з Кримом, чи визнання їх незалежності, багато сепаратистів розійшлося з Кремлем. Своєю чергою, широкі верстви населення почувають себе знехтуваними обома – Києвом та Москвою. З новим президентом при владі у Києва є можливість визначити політику, яка буде враховувати ці реалії, відповідати Мінським угодам 2014-го та 2015-го років, в яких викладено дорожню карту закінчення конфлікту, а також задовольняти українські та локальні потреби у сфері безпеки. Така політика повинна підготувати ґрунт для реінтеграції цих територій в Україну і відновити канали комунікації для їхніх мешканців, у тому числі шляхом послаблення економічної блокади, яка залишає їх ізольованими та збіднілими.

Україна та її західні прихильники, зазвичай, реагували на вторгнення Росії у Східну Україну, або Донбас, політикою та риторикою, які трактували конфлікт як такий, що відбувається виключно між Києвом та Москвою. Українські лідери часто використовують формулювання, які передбачають, що члени збройних формувань, політичні лідери та населення на сході України є іноземними, і прирівнюють усіх трьох до російських сил. Ні агресія Росії, ні її суттєвий контроль над керівництвом де-факто республік не піддаються сумніву. Але розглядати Донбас виключно як окуповану Росією територію – це пропустити важливий розвиток подій на місцях.

Якщо у 2014 році цілі Москви на Донбасі відповідали тим, що й у бунтівників, яких вона підкріплювала, адже Кремль підтримував сепаратистський проєкт, то надалі вони розійшлися у своїх прагненнях. Оскільки Москва втратила апетит до більшої частини українських територій, вона змінила свої розрахунки. У найближчому майбутньому Росія допомагатиме забезпечити утримання Д/ЛНР територій, які вони здобули, здебільшого для збереження впливу на Україну, але й через страх розправ, у випадку вступу українських сил та союзних воєнізованих угруповань на території підконтрольні сепаратистам. У довготерміновій перспективі Росія має на меті зробити реінтеграцію сходу в Україну менш витратною для сепаратистів і більш вигідною для Москви, тобто вона хоче реінтегрований Донбас із суттєвою автономією або особливим статусом. Значною мірою друга Мінська угода формалізувала такі цілі. Хоча новий підхід відповідав планам Москви, це було не те, чого прагнули де-факто лідери. Справді, чимало з тих, хто продовжує боротися проти українських сил на Донбасі, все ще шукає російський протекторат, навіть тоді як Москва навряд чи у захваті від такої ідеї.

Відмова Москви від планів анексії території або визнання її незалежності залишила сепаратистський рух на сході розколотим. Тимчасом зміни у керів-

ництві Д/ЛНР зміцнили контроль Москви над тими, хто за головного, а також усунули від влади тих, хто користувався деякою підтримкою на місцях. Як наслідок – три окремі групи: довірені лідери, які фінансово і політично залежні від Москви, але без чітких політичних цілей чи власної місцевої підтримки; ідеологічні сепаратисти, чії надії на приєднання до Росії зруйновано; і більшість населення, втомлена війною і розчарована видимою байдужістю Києва та Москви.

З новим урядом у Києві ці зміни можуть надати нові можливості. Зважаючи на той факт, що погляди в Д/ЛНР далеко неоднорідні, Президент Володимир Зеленський може почати відбудовувати зв'язки Києва з постраждалим внаслідок війни регіоном. У нього є вагома причина це зробити. Лише з поліпшенням зв'язків український лідер може сподіватися переконати населення цих регіонів у тому, що Київ щиро відстоює їхні найкращі інтереси, адже це необхідна відправна точка для реінтеграції цих територій в український політичний організм. Наростаючі розбіжності між Москвою, місцевими сепаратистами та населенням Донбасу також означають, що хоча угода з Кремлем є необхідною умовою миру на Донбасі, її однієї може бути недостатньо. Довірені Росії при владі в Д/ЛНР, ймовірно, будуть змушені погоджуватися з усім, на що підписалася Росія, але можуть зіткнутися з невдоволенням уже й так розгніваного населення, у тому числі сепаратистів, які можуть не зважитись скласти зброю. До того ж, поліпшення відносин з населенням Донбасу могло би потенційно посилити позицію Києва на переговорах з Москвою.

Будувати такі зв'язки буде важко, враховуючи недовіру і гнів, який існує як у Д/ЛНР стосовно Києва, так і в Києва щодо сепаратистів та людей, які живуть на контрольованих ними теренах. Також Київ не має очевидних учасників діалогу: залежність лідерів де-факто урядів від Москви означає, що вони можуть мало виступати самотужки.

Але на Донбасі є люди, які користуються повагою місцевих, розчаровані станом справ і відкриті до обговорення майбутнього регіону. Деякі з них – прихильники сепаратизму на ранніх етапах, а нині розчаровані. Інші – лідери громад, які з'явилися за останні п'ять років. Вони включають, що важливо, деяких жінок у цьому середовищі, де зазвичай домінують чоловіки. Навіть якщо український уряд зі свого боку не прагне взаємодіяти напряму, Президент Зеленський може вжити заходів для відновлення довіри, полегшити контакти по обидва боки лінії фронту і закласти основу для майбутньої взаємодії. Послаблення економічної блокади, до прикладу, може цьому прислужитися, як і полегшення соціальних, економічних та громадських контактів крізь лінію зіткнення. Київ також повинен вжити заходів для забезпечення доступу місцевих мешканців до пенсій і скасувати обмеження щодо використання російської мови на місцевому офіційному рівні.

Вирішення конфлікту на Донбасі вимагає від Росії та України повного виконання Мінських угод або пошуку іншого шляху вперед. Хоча вони в принципі погодилися з тим, що має відбуватися відповідно до цих угод, кожен з них наполягає на тому, щоб інший зробив перший крок: Росія хоче, щоб Україна надала автономію Донбасу; Україна хоче, щоб Росія припинила свою військову участь і забезпечила роззброєння сил, які вона підтримує. Але навіть якщо Мо-

сква та Київ домовляться про початкові кроки, Україна стикнеться з додатковим викликом. Реінтеграція територій підконтрольних сепаратистам вимагає від Києва переконати людей, які там живуть, що їхнє майбутнє - українське. Цей процес навряд чи буде швидким або плавним, але робота з населенням - це те, з чого варто почати.

Москва/Брюссель, 16 липня 2019 р.

Бунтарі без мети: Довірені Росії у Східній Україні

I. Вступ

Українська революція в 2013-2014 роках стала яскравим проявом загальнонаціональної дискусії про політичне і соціально-економічне майбутнє країни. Протестувальники на Майдані хотіли позбутися уряду, який, на їхню думку, був корумпованим і зрадив їх, віддавши перевагу міцним відносинам з Росією замість наблизитися до Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейського Союзу (ЄС). На Східній Україні у багатьох була протилежна позиція: вони боялися, що занадто теплі обійми країн Євросоюзу із заходом України зашкодять їх джерелам існування, багато з яких зав'язані на торгівлі та тісних відносинах з Росією. Незабаром після того, як активістам Майдану вдалося змінити уряд, на Сході почалися акції протесту. Росія не провокувала ці заворушення – принаймні, не всі. Проте, вона допомогла надихнути, розпалити і закріпити протестні настрої. По-перше, зроблений Москвою крок щодо анексії Криму підбадьорив сепаратистський рух в східному регіоні, відомому як Донбас, який плекав надію на те, що Росія візьме і Східну Україну, як це було зі згаданим чорноморським півостровом. У той час, коли Київ почав давати відсіч, підтримка Росією цього руху забезпечила його виживання.

Ця доповідь аналізує розвиток відносин між Москвою та довіреними їй на Сході України з перших днів кризи. Спираючись на інтерв'ю з бунтівниками в Криму, Донецьку та Москві, російськими членами збройних формувань, колишніми та нинішніми російськими посадовими особами і посадовими особами так званих республік, а також на аналіз публічних заяв та інших відкритих джерел, вона досліджує, як цілі Москви поступово розбігаються з цілями сепаратистів. Наприкінці пропонуються рекомендації щодо ефективнішої взаємодії України з населенням на Сході.

II. «Ми готові повстати – лише віддайте наказ»

Конфлікт на Сході України, хоча Москва надихала його, а потім всіляко експлуатувала, почався як місцевий рух. У листопаді 2013 року президент України Віктор Янукович під тиском Росії відмовився від планів підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Угода сприяла би вільній торгівлі з Європою і проклала би шлях до можливого членства в ЄС, давньої мети багатьох українців. Москва бачила в угоді загрозу інтеграції України в Євразійський митний союз, орган, створений Росією в 2010 році заради суперництва з ЄС. Кремль також побоювався, що угода дозволить Україні вислизнути з-під впливу Росії.¹

Обурені цим рішенням, протестувальники зібралися на площі Незалежності в Києві (або Майдані, як зветься ця площа українською), спочатку вимагаючи відновити угоду, а потім – скинути Януковича. Незважаючи на те, що уряд спочатку стерпне ставився до демонстрацій, згодом відповів насильством. Протестувальники, з яких деякі були озброєні, захищалися. В зіткненнях загинуло щонайменше 100 осіб. Наприкінці лютого, майже покинутий власним урядом, Янукович втік до Росії, і його місце посів новий тимчасовий уряд на чолі з Арсенієм Яценюком.

Новий уряд був погано підготовлений до того, що відбувалося. Практично відразу він пропустив два удари: спочатку вторгнення і анексію Криму Росією в лютому і березні, а потім повстання в декількох містах Донбасу. Ці заворушення були проведені місцевими мешканцями, які стверджували, що представляють російськомовну більшість в регіоні. Вони були стурбовані як можливими політичними та економічними результатами дій нового київського уряду, так і заходами цієї влади, які згодом були скасовані, щодо обмеження офіційного використання російської мови по всій країні. До них приєдналися активісти і волонтери з Росії, рух яких став відомий в регіоні як «Російська весна». Активісти влаштували мітинги, які призвели до зіткнень, іноді смертельних, з силовиками і прихильниками нового уряду в Києві.

Тимчасом як багато хто з учасників протесту виступав за перспективу відділення, у деяких демонстрантів не було жодного порядку денного щодо Росії, вони просто прагнули кинути виклик новому київському уряду. За словами одного активіста:

Коли почалася «Російська весна», жителі Луганська не бажали приєднуватися до Росії. Навіть мови про це не було. Вони просто не погодилися з подіями у Києві. Люди дивилися телевизор – вони ніколи раніше не були у Києві і не хотіли, щоб це прийшло до них. Люди не розуміли, чому захоплення будівлі обласної влади у Львові [майданівськими активістами в січні 2014 року] було гарним вчинком, бо в Луганську це вважалося злочином.²

Втім, інші були у захваті від захоплення Росією Криму і бачили майбутнє Східної України в злитті з Москвою. Широка підтримка росіян кримського «возз'єднання» з Росією плекала їхні надії на те, що те саме може статися на Донбасі. Один колишній кремлівський радник, який має зв'язки в Криму і Донецьку, сказав:

[Анексія Криму] викликала багато пропозицій і запитів зі східних регіонів України, які сказали [Москві]: «Ми готові повстати – Лише віддайте наказ». Підрозділи [ополчення] були сформовані. Вони запропонували

¹ Див. Михайло Зигар, *Уся кремлівська рать* (Нью-Йорк, 2016).

² Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, березень 2018. У згадці про Львів маються на увазі події навколо Майдану, які повалили президента Януковича в січні 2014 року. Тоді промайданівські активісти встановили барикади та захопили урядові будівлі в кількох областях Західної України. Див. «Безладдя в Україні: у Львові встановлені барикади», ВВС, 24 січня 2014 року.

взяти збройні склади і зорганізуватися. Москва не давала зелене світло [повставати]. Але дала зелене світло для підготовки.³

Кілька інших поінформованих джерел підтвердили цю думку, хоча версії відрізняються конкретним ступенем підтримки і участі, які пропонувала Москва⁴. Якщо вони не є помилковими, і Москва дійсно санкціонувала ці приготування, вона зробила це тому, що побачила можливість використати активістів Донбасу. Кремль був зацікавлений у тому, щоб утримати Україну в сфері свого впливу і створити протекторат для російськомовних людей за її межами. Більш того, він побачив, що його цілі збігаються з цілями проросійських донбаських груп, співіснування яких з новим київським урядом було сумнівним.

Підтримка демонстрантів на Донбасі всередині Росії була високою, особливо після анексії Криму. Мозкові центри, такі як Фонд «Русский мир» («Російський світ») і Російський інститут стратегічних досліджень, очолюваний тоді колишнім агентом Служби зовнішньої розвідки Леонідом Решетніковим, просували все більш популярну ідею «російського світу» – культурну, релігійну, а інколи і політичну концепцію, яка «возз'єднує російську діаспору зі своєю батьківщиною» – батьківщиною, яка є «набагато більшою, ніж територія Російської Федерації і 143 мільйони осіб, що проживають в її межах».⁵ Прихильники «російського світу» на Донбасі побачили можливість отримати вигоду від російських націоналістичних настроїв серед російськомовних українців і захистити мирних жителів від того, що вони (як багато хто у Східній Україні) зображували як «фашистську хунту», що захопила владу в Києві.⁶ Вони обґрунтували давні російські домагання на Схід України згідно з концепцією «російського світу», навіть час від часу називаючи ці землі Новоросією (тобто Новою Росією).⁷

На думку політичних активістів Донбасу і російських політиків, таке мислення знайшло своє місце у Кремлі.⁸ Наприклад, навесні 2014 року Володимир Путін назвав регіони Донбасу історично відокремленими від України. «Нагадаю [...] це Новоросія: Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв та Одеса не входили у склад України за царських часів, це все були території, передані в Україну у 1920-х роках радянським урядом. Чому [Союз] зробив це, Бог його знає».⁹ Хоча Путін зайшов не так далеко, щоб стверджувати, що

³ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, березень 2018.

⁴ Враховуючи прихований характер участі Москви, важко зібрати або підтвердити інформацію про точний обсяг підтримки, якими були її умови та які накази, якщо такі були, віддавалися. Частина цієї підтримки, очевидно, надавалася російськими чиновниками, які діяли здебільшого на власний розсуд, хоча, ймовірно, і з мовчазної згоди згори. Подібно роль російських співробітників служби безпеки, які консультували та координували на місцях на Донбасі, спочатку була неясна: були ті, хто пішов за власною ініціативою, і ті, хто, мабуть, отримав наказ. За одними свідченнями, підтримка Москви залежала від успіху. За іншими – була безумовною. Інтерв'ю Кризової Групи, колишні чиновники, політики та активісти, Москва, березень-квітень 2014 року та березень, квітень, серпень 2018 року.

⁵ Див. сайт фонду «Русский мир».

⁶ «Вже не хунта: як змінилася риторика державних каналів щодо української кризи», РБК, 1 липня 2014 р.

⁷ Новоросія була терміном, який Російська імперія дала своїм новопроданим активам, включаючи Донбас, в 1764 році. Термін Малоросія, або Мала Росія, використовувався для позначення України в складі Російської імперії протягом 19-го століття. Націоналісти в Росії в різні часи прагнули відродити обидві ідеї. Український уряд розцінює терміни Малоросія і Новоросія як образливі. Див. «Український конфлікт: Росія відкидає нову донецьку бунтівну «державу», ВВС, 19 липня 2017 р.

⁸ Інтерв'ю Кризової Групи, політичні діячі та активісти, Москва, березень, квітень, серпень 2018 р.

⁹ Див. цей уривок прямого ефіру з Путіним, який транслювався по всіх державних каналах. «Пряма лінія з Володимиром Путіним», Росія сьогодні, 17 квітня 2014 року.

Росія має знову поглинути ці землі, багато хто сприйняв його коментарі як натхнення для продовження сепаратистського руху.

У перші місяці 2014 року поборники Новоросії розробили сценарій, який багато в чому імітував анексію Криму Росією, хоча і без широкомасштабної російської військової присутності. Місцеві ополченці в Донецьку, Луганську, Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Запоріжжі та інших частинах Донбасу захоплюють урядові будівлі, а потім, за підтримки таємних російських сил, проведуть референдум, щоб продемонструвати народну підтримку або незалежності, або об'єднанню з Росією.¹⁰

У березні та квітні 2014 року, натхненні ентузіазмом в Росії, активісти Донбасу перейшли від вуличних протестів до більш прямих дій. Копіюючи те, що зробили активісти Майдану на Заході України, вони захопили урядові будівлі в Донецьку, Луганську і Харкові та спробували зробити те саме в інших східних містах. Вони проголосили незалежність «народних республік», яку, як вони припускали, Москва швидко визнає, і оголосили референдуми про приєднання до Росії, які вони запланували на 11 травня.

Але політика Кремля щодо східної України не виявилася ані послідовною, ані узгодженою. Експерт, пов'язаний з Міністерством закордонних справ, описав розкол в урядовій еліті між «голубами», які сумнівалися, що сценарій Криму спрацює на Донбасі, і «яструбами», які вважали, що Росія може розраховувати на місцеву мобілізацію, щоб допомогти скинути українські сили, а потім анексувати цілих шість східноукраїнських областей.¹¹ Російські лідери офіційно нічого не сказали. За відсутності чітких вказівок урядові радники і бізнесмени, схоже, виступили із самостійною ініціативою, не дуже намагаючись залучити ще когось. Одним з таких бізнесменів був Костянтин Малофєєв, який нібито фінансував перших лідерів «народних республік», що народжувались на Донбасі.¹² Тимчасом, зростаюча кількість російських нелегалів, заохочених державною пропагандою, і тим, що вони вважали мовчазним схваленням уряду, пробилася до України.

Головним прихильником анексії, очевидно, був радник Кремля Сергій Глазєв, відкритий апологет Новоросії.¹³ За словами колишнього кремлівського чиновника, Глазєв засновував свій план на передумові, що проросійські настрої були настільки сильні і поширені у східній Україні, що разом з ненавистю до нового уряду Києва вони самі передали б регіон у руки Москви.¹⁴ Докази, зокрема телефонні розмови, перехоплені і записані українською розвідкою, свідчать, що він давав прямі вказівки провідним організаторам повстань на Донбасі і розповідав про фінансову та військову підтримку очікуючи успіху повстанців.¹⁵ Павло Губарєв, українець, який був одним з перших самопроголошених лідерів Новоросії, зачитував телефонний дзвінок від Глазєва, в якому росіянин привітав його після того, як 5 березня 2014 року він та інші захопили

¹⁰ Інтерв'ю Кризової Групи, березень-вересень 2018 р.

¹¹ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, серпень 2018 р.

¹² Олексій Пономарьов, «Бізнесмен Малофєєв розповів про зв'язки зі Стрелковим і Бородаєм», *Слон*, 13 листопада 2014 р. Адміністрація ЄС вважає, що Малофєєв причетний до фінансування так званих республік і дестабілізації України. Див. Виконавче розпорядження Європарламенту щодо набуття чинності нормативного акту № 826/2014, *Офіційний бюлетень Європейського Союзу* 30 липня 2014 року.

¹³ Кілька політиків зі зв'язками підтверджують роль Глазєва. Див. також інтерв'ю Глазєва, цитоване за: «Сергій Глазєв: рішуче, твердо і точно», Центр стратегічних оцінок і прогнозів, 20 червня 2014 року. Інтерв'ю Кризової Групи, політики, пов'язані з Кремлем, Москва, березень, травень 2018 р.

¹⁴ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, травень 2018 р.

¹⁵ «Екс-голова луганської СБУ Петрулевич: Саме радник президента РФ Глазєв піднімав схід України після обкатування в Криму сценарію з „Путіне, введи війська!“», *Гордон*, 14 липня 2017 р.

адміністративні будівлі в Донецьку.¹⁶ (В інтерв'ю телеканалу Царград Малофєєва Глазєв заперечив свою причетність до сепаратистів.¹⁷)

Сам Кремль заперечує втручання в справі України і загалом не розкриває своїх зовнішньополітичних планів або дій. Наприклад, під час анексії Криму Путін спростував твердження про таку причетність. Проте надалі, коли анексія була завершена, він описав, як Росія захопила півострів. У російському документальному фільмі, що вийшов у березні 2015 року, Путін пояснив, що 23 лютого 2014 «[він] сказав всім [своїм] колегам: «Ми змушені почати роботу щодо повернення Криму до складу Росії»».¹⁸ Що стосується Донбасу, Москва продовжувала офіційно стверджувати, що вона не підтримувала і не підтримує сепаратистів. Путін наполягає на тому, що у Росії немає військ в Україні. Тому перевірити, що російський уряд робив або намагався зробити навесні 2014 року, є складним завданням. Але повідомлень про те, що Москва посилала зброю і особовий склад на Донбас, було багато.¹⁹ Навіть російські спростування не є досить послідовними: в грудні 2015 року Путін сказав: «Ми ніколи не говорили, що не було людей, які займалися певними питаннями, зокрема у військовій сфері. Але це не означає, що є регулярні війська».²⁰

Там, без сумніву, були нерегулярні сили. Російські добровольці, багато з яких мали військову підготовку, бойовий досвід або працювали в сфері безпеки, кинулися в Україну, або за мовчазними наказами, або під впливом власного ентузіазму, а хтось – і того, й іншого. Їхні лави спочатку обчислювалися сотнями, а потім тисячами. Найбільш сумнозвісним був колишній офіцер російської розвідки Ігор Гіркін, який працював під псевдонімом Стрелков. Реконструктор Другої світової війни і завзятий прихильник Новоросії, Стрелков керував нерегулярними силами, які брали участь в анексії Криму в лютому і березні.²¹ У квітні він привіз з Росії групу з 52 осіб в Донецьку область і допоміг захопити правоохоронні органи в Слов'янську. Потім він закликав Росію відправити війська для утримання цього міста, а також Краматорська. Коли українські бійці вступили до його лав, Стрелков на той час став найвпливовішим командиром у Донецьку. На початку травня він оголосив себе «головнокомандувачем всіх ... збройних формувань, служб безпеки, поліції, митниці, прикордонників, прокурорів та інших воєнізованих структур» у Донецькій області.²²

Але сепаратистський рух не увінчався успіхом, як очікували московські яструби. Частина населення дійсно нервувала з приводу нового уряду в Києві, але підтримки більшості щодо приєднання до Росії просто не було.²³ В місті й за містом сепаратисти стикалися з опором. У Харкові, де 7 квітня була проголошена незалежність від України, так само як і в Луганську і Донецьку, наступного дня війська МВС Києва придушили заколот, переконавши мера помінати свої переконання. В Одесі зіткнення між сепаратистами і прихильниками Києва завершилися протистоянням 2 травня, під час якого було вбито понад 40 осіб, переважно сепаратистів. Багато згоріло у вогні, який охопив будівлю

¹⁶ Павло Губарєв, *Факел Новоросії* («Факел Новоросії») (Санкт-Петербург, 2016 р.).

¹⁷ «Глазєв: «Мене нацисти не цікавлять», Царград ТВ, 2 березня 2017 р.

¹⁸ «Путін розкриває таємниці російського сюжету захоплення Криму» ВВС, 9 Березень 2015.

¹⁹ Інтерв'ю Кризової Групи, Радники, пов'язані з Кремлем, Москва, березень, серпень 2018 року. Див. Також: Томас Гроув і Уоррен Стробель, «Спеціальний звіт: Де українські сепаратисти дістають зброю», Reuters («Ройтерс»), 29 липня 2014 року.

²⁰ «Путін визнав наявність в Донбасі росіян, які вирішують військові питання», РБК, 17 грудня 2015 року.

²¹ Відеоматеріали про участь Стрелкова в телевізійних дебатах, відео на YouTube, 27 січня 2015 року. Про важливість реконструкції Другої світової війни для сучасного російського націоналізму див. Доповідь Кризової Групи № 251 (Європа) «Патріотична мобілізація в Росії», 4 липня 2018 року.

²² «ДНР оголосила війну Україні і закликала на допомогу Росію», *Новини Донбасу*, 3 березня 2014 р.

²³ Інтерв'ю Кризової Групи, колишній чиновник Кремля, травень 2018.

профспілок, яку вони намагалися захопити. Пожежа стала символом «російської весни», але невдача сепаратистів в Одесі також продемонструвала відсутність місцевої підтримки відокремлення від України.

Навіть в тих двох містах, де збереглися «народні республіки», громадська думка щодо пропонуваного референдуму була нерівномірною.²⁴ Один молодий бунтівник розповів приїжджому журналісту, що шлях вперед полягає в об'єднанні з Росією за допомогою президента Володимира Путіна.²⁵ Але багато інших говорили лише про більшу автономію від Києва, а не про незалежність або злиття з Росією.²⁶

Тим часом ставки для Росії зростали. Спостерігаючи за нерегулярними формуваннями, на кшталт особового складу Стрелкова, як за російськими загарбниками, Україна на початку квітня почала так звану «антитерористичну операцію» (в значній мірі, щоб уникнути оголошення війни). США, поряд з країнами ЄС, увели санкції проти Росії, набагато суворіші покарання, ніж ті, які були введені внаслідок анексії Криму.

У міру того, як сепаратисти втрачали запал, Кремль почав дистанціюватися від руху, на який сам їх і надихнув. Український бунтівник з полку Стрелкова розповів, що зміну курсу Москви вони помітили ще наприкінці квітня. Саме тоді він почав чути заклики до стриманості у спробах бунтівників взяти під контроль міста й інші населені пункти східної України.²⁷ Кремлівські інсайтери зазначали, що зміни відбулися пізніше.²⁸ Один з них пригадав, що Путін «раптово» змінив платівку на прес-конференції після зустрічі з президентом Швейцарії Дідьє Буркхальтером 7 травня.²⁹ У своєму висловлюванні Путін звернувся до сепаратистів Донецька і Луганська із закликом «перенести [...] референдум для того, щоб створити необхідні умови для [...] діалогу».³⁰

Але сепаратистський рух на Донбасі був налаштований не відступати, вважаючи за краще ігнорувати або творчо інтерпретувати коментарі Путіна. Денис Пушилін, один з членів сепаратистського уряду, що формувався в Донецьку, був серед тих, хто просував референдум в цьому місті. 8 травня, за три дні до запланованого голосування, він взяв участь у закритій нараді з місцевими депутатами та іншими лідерами. Свідок дискусії від Кризової Групи був вражений тим, що учасники, схоже, сприйняли слова Путіна в протилежному значенні. Наприклад, один депутат сказав:

Референдум має відбутися. Але я бачу, що деякі люди, здається, після коментарів Володимира Володимировича розгубилися. Для нас це був акт колосальної підтримки. [...] Це було проголошення всьому світу, що ми проводимо референдум. Завдяки заявам Володимира Володимировича люди з усього світу дізнаються, що Донецька Народна Республіка висловить свою волю. Це було позиціонування Донецької республіки як народної республіки.³¹

Після подальших коментарів у такому ж дусі учасники зборів одностайно проголосували за проведення голосування. 11 травня референдуми пройшли як в Донецьку, так і в Луганську. Хоча ані Москва, ані Київ не визнали його результатів, лідери самопроголошеної Донецької і Луганської народних республік (ЛДНР) оголосили незалежність від України.

²⁴ Інтерв'ю Кризової Групи, цивільні та бійці, Донецьк, травень 2014 р.

²⁵ Інтерв'ю аналітика Кризової Групи у попередній ролі, Донецьк, травень 2014 р.

²⁶ Інтерв'ю аналітика Кризової Групи у попередній ролі, мешканці, Донецьк, травень 2014 р.

²⁷ Інтерв'ю Кризової Групи, колишній боєць-доброволець, Москва, квітень 2019 р.

²⁸ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, березень-вересень 2018.

²⁹ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, березень 2018.

³⁰ Стенограма заяви для преси, офіційний сайт Кремля, 7 травня 2014 р.

³¹ Зустріч депутатів в Донецьку, на якій був присутній аналітик Кризової Групи у попередній ролі, 7 травня 2014 р.

«Прибирання безладу»: Москва кидає Новоросію

Зміна курсу Москви означала, що вона не збирається визнавати державні утворення. Про приєднання їх також не могло бути й мови. Але водночас Москва не була готова й повернути їх Україні. Крім того, на Донбасі залежні від Москви і пересічні громадяни побоювалися, що повернення в українське лоно призведе до насильницьких розправ – потенційне самовтілюване пророцтво. Підтримка Москви, яка залишалася невизнаною (оскільки Росія наполягала на тому, що вона не є стороною конфлікту), була, таким чином, спрямована на те, щоб допомогти де-факто державам у найближчій перспективі утриматися на територіях, які вони одержали. У довготерміновій перспективі, вона буде прагнути закласти основу для майбутньої реінтеграції ЛДНР в Україну з більшою автономією або особливим статусом, достатнім для того, щоб продовжувати впливати на політичні рішення Києва.³²

Офіційно Москва не визнає відступу від політики, яку вона з самого спочатку не визнавала. Але навіть у публічних заявах зміни були помітними. Починаючи з кінця 2014 року, згадки Путіна або інших державних чиновників про Новоросію почали зникати. Войовнича риторика на державному телебаченні, що змальовувала київський уряд не інакше як фашистську хунту, також пішла на спад.³³ У 2018 році Сергій Глаз'єв, кремлівський помічник, який спочатку очолював підтримку ідеї Новоросії, охарактеризував відмову від неї як помилку – фактично визнавши, що Москва змінила свої плани або, принаймні, свої сподівання. «Ми мали звільнити увесь [український] південний схід. Чому не звільнили? Я думаю, це результат західної провокації. [...] вважаю, це було превеликою стратегічною помилкою».³⁴

Як вважають, про змінені розрахунки Москви може свідчити те, що вона за слушної нагоди випроводила лідерів – українців і росіян, які розпочали боротьбу – змінивши їх на фігури, які здавалися більш керованими. Одним з перших став Стрелков. 14 серпня 2014 року російські державні ЗМІ повідомили, що керівництво ДНР відпустило командира на його власне прохання.³⁵ Але колишній кремлівський чиновник припустив, що Москва розчарувалася у діяльності Стрелкова і в його щораз різкіших закликах до більшого втручання з боку Москви. «Він пішов туди і почав цей безлад [...] і тепер ми маємо його прибирати».³⁶ Один з російських бійців повідомив Кризову Групу, що Кремль змусив Стрелкова покинути Донбас в обмін на обіцянку, що Москва посилить і поповнить сили ДНР.³⁷ Оскільки Москва прагнула навести порядок, керівництво ЛДНР також перейшло в інші руки. На початку серпня на чолі ДНР встав Олександр Захарченко, а ЛНР - Ігор Плотницький; широко розповсюджені повідомлення свідчать, що обидва були призначені за наказами з Москви.³⁸

³² Аналіз мотивів і логіки Москви див. у статті Тетяни Маляренко і Стефана Вольфа «Логіка конкурентного пошуку впливу: Росія, Україна і конфлікт на Донбасі», *Post-Soviet Affairs* («Пострадянські справи»), том 34, №4 (2018), стор. 191-212.

³³ «Вже не хунта: як змінилася риторика держканалів щодо української кризи», РБК, вказ. твір.

³⁴ «Радник Путіна: Відмова від звільнення південного сходу України була великою помилкою», *IA Новороссія (IA «Новоросія»)*, 7 серпня 2018 р.

³⁵ «Донецька Народна Республіка звільнила міністра оборони», ТАСС, 14 серпня 2014 року.

³⁶ Інтерв'ю Кризової Групи, пов'язаний з Кремлем політик, Москва, квітень 2018 року.

³⁷ Інтерв'ю Кризової Групи, колишній повстанець, Москва, квітень 2018 року.

³⁸ Див., наприклад: Антон Зверев «Лідери екс-повстанців детально відіграють роль помічника Путіна на сході України», Reuters, 11 травня 2017 року. Див. також «Москва прибрала Стрелкова і Болотова з подачі Ахметова», APN, 8 липня 2014 р. Див. також повідомлення відомого кримського блогера Бориса Рожина, відомого також як colonelcassad. Під час обговорень з Кризовою Групою російські активісти, політики та консультанти говорили: те, що Москва стоїть

Щоб допомогти силам ЛДНР обороняти територію, які вони контролюють, Москва посилила свою військову підтримку. Влітку 2014 і на початку 2015 року Москва таємно послала війська, щоб допомогти керівництву де-факто республік забезпечити зайняті позиції і запобігти їх відбиттю українськими військами.³⁹ «Процес посилення [військової] підтримки ДНР і ЛНР Москвою і процес відмови від ідеї Новоросії йшли паралельно», - сказав колишній російський законодавець, пославшись на нібито гуманітарні цілі. «Коли ідея Новоросії ослабла, [військова] підтримка посилилася з метою захисту їх від масового терору».⁴⁰ Москва заперечує вжиття цих кроків.⁴¹

Наріжним каменем зусиль Москви щодо забезпечення того, щоб будь-яка реінтеграція відбувалася на умовах, які вона вважає за сприятливі, стали дві мирні угоди, підписані представниками України, Росії, ОБСЄ і де-факто республік (сюди також входить Тристороння контактна група, створена навесні 2014 р. для підтримки діалогу між сторонами у конфлікті і пошуку рішення).

Перша угода, Мінський протокол, була підписана 5 вересня 2014 року. Мінський комплекс заходів, в народі відомий як «Мінськ-2», був підписаний у лютому 2015 року. Обидві спрямовані на припинення інтенсивних бойових дій. Протокол прийнято після битви за місто Іловайськ на Донеччині, але супутнє припинення вогню надовго не затрималося, і до кінця місяця бойові дії поновилися у донецькому аеропорту. Мінськ II підписали невдовзі потому, як сили, підтримувані Росією, захопили аеропорт, і на тлі зіткнень навколо стратегічного залізничного вузла Дебальцево. Друга угода, спочатку оформлена як додаток до Протоколу, фактично замінила початковий пакет як єдиний узгоджений на міжнародному рівні мирний план для Донбасу. Він передбачав припинення вогню, відведення важкого озброєння всіма сторонами від лінії зіткнення, яку визначили у першому протоколі, амністію сепаратистським бійцям і, зпоміж інших положень, введення «особливого статусу» для районів підконтрольних бунтівникам.

Іншим механізмом вирішення кризи став Нормандський формат, запущений влітку 2014 року представниками чотирьох країн: України, Росії, Німеччини та Франції. Представники цих країн не зустрічалися з 2016 року, хоча і Україна, і Росія висловили надію на відновлення переговорів і розширення формату.

Для Москви мінське положення про особливий статус Донбасу стало перемогою. Статус передбачав децентралізацію або федералізацію, які дозволили б згаданим областям мати більшу автономію від Києва, ніж будь-який інший регіон в Україні. Це також збільшило б політичну вагу російськомовних зі Сходу України у національній полеміці. Але допоки вплив Москви на місцеве населення залишається високим, такі домовленості завжди будуть перетворюватися на важіль впливу Москви на ухвалення рішень Києвом. З тих самих причин Київ вважає включення особливого статусу в Мінський протокол поразкою для себе.

Але лідери ЛДНР теж були незадоволені. Ще до першої зустрічі в Мінську у вересні 2014 року Захарченко та його соратники скаржилися на те, що Москва зобов'язує їх погодитися на реінтеграцію в Україну проти їх волі. Захарченко розкритикував умови особливого статусу, викладені в угоді від 5 вересня, і відкинув усе окрім незалежності. У жовтні він пригрозив піти у відставку, відхиливши узгоджену в Мінську лінію зіткнення як зраду, оскільки це

за такими рішеннями, загальновідомо. Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, березень 2018, березень 2019 рр.

³⁹ Інтерв'ю Кризової Групи, державні радники та політики, Москва, березень-серпень 2018 р.

⁴⁰ Інтерв'ю Кризової Групи, колишній російський законодавець, березень 2018 р.

⁴¹ Путін неодноразово заперечував присутність російських збройних сил в Україні. У грудні 2015 року він визнав, що там може бути певний особовий склад, але не регулярні війська. Див. «Путін визнав наявність в Донбасі росіян, які вирішують військові питання», РБК, 17 грудня 2015 р.

виключало можливість більш широкої Новоросії.⁴² До лютого 2015 року Захарченко пом'якшив свої публічні заяви, але, як виглядає, його побоювання не були повністю вгамовані. І він, і Плотницький спочатку відмовилися схвалити пакет заходів у другому раунді переговорів. За повідомленнями, знадобилося особисте втручання Путіна – дві години особистої бесіди – щоб переконати обох його підписати.⁴³

Навіть після Мінська II Захарченко продовжував підтримувати інтеграцію не з Україною, а з Росією. «Росія – наша батьківщина, і ми робимо все, щоб [...] стати одним народом», – сказав він у травні 2017 року. «На жаль, історія розділила нас, але люди змінюють історію. І ми всі разом змінимо історію. У нас одна мета – повернутися на батьківщину».⁴⁴

Для Москви Мінськ II став формальним відстороненням від підтримки сепаратистських прагнень. Але навіть незважаючи на те, що Кремль покинув ідеї Новоросії, йому було б важко, не ризикуючи викликати негативну реакцію в самій Росії, полишити місцевих і російських прапороносців цієї ідеї, які пролили кров, борючись за неї на Донбасі. Дозволивши вільнонайманам і ентузістам формувати його політику на Донбасі настільки, наскільки це було зроблено, Кремль залишився боржником де-факто урядів, як і їхніх російських прихильників, так само, як і постаті ЛДНР боргували Кремлю, а також укоренився у конфлікті без будь-якої стратегії виходу.

⁴² Марина Ахмедова, «Начальник Донбасу», *Експерт* («Експерт»), № 39, 2014 р.

⁴³ В кінці переговорів де-факто республіки відхилили угоду, що майже призвело до її краху. Путін пішов, щоб обговорити це питання по телефону з Захарченком та Плотницьким, і через дві години лідери погодилися на припинення вогню. Див. «Чи може дипломатія Меркель врятувати Європу?», *Spiegel Online* («Шпігель Онлайн»), 14 лютого 2015 р. «У Мінську домовилися про припинення вогню в Україні», *Коммерсант* («Коммерсант»), 11 лютого 2015 р.

⁴⁴ Дивіться коментарі, зроблені на засіданні Інтеграційного комітету Росія-Донбас, 12 травня 2017 року.

III. Залежні, розгнівані, покинуті: Спадок зсуву у московській політиці

Відмова Кремля від концепції Новоросії призвела до появи на Донбасі руху, інтереси якого більш не збігаються з інтересами Москви. Тимчасом, контроль Москви над керівництвом де-факто республік відчужив народний елемент, який надавав сепаратистському бунту хоч якусь популярність, коли все починалося. Сьогодні, після п'яти років війни, політика Москви, що змінилася, розділила політикум Донбасу на три групи: довірені лідери, які залежать від Москви, але без мети або будь-якої реальної власної місцевої підтримки; озлоблені члени збройних формувань і активісти, чії надії на незалежність або приєднання до Росії були, на їхню думку, відкинута самою Москвою; і виснажене військо населення, яке відчуває себе покинутим як Києвом, так і Москвою.

A. Лідери де-факто

Керівництво де-факто ЛДНР в фінансовому і політичному відношенні залежить від Москви, яка з весни 2019 року ще більше посилила контроль над державними органами. У перші роки війни Росія, ймовірно, докладала чималих зусиль аби зберегти контроль над де-факто урядами, втягнутими у вбивства, заколоти і фінансово-політичне суперництво. За останні два роки – чи то навмисно або так склалося – вона має справу з більш податливими лідерами.

Але якщо лідери руху зараз перебувають під жорстким впливом Москви, ті, хто вийшов зі стихійних сепаратистських рухів на Донбасі, фактично були відсторонені. Восени 2017 року «міністр безпеки» ЛНР Леонід Пасічник змінив голову ЛНР Ігоря Плотницького, як повідомлялося, під час перевороту, підтриманого російськими спецслужбами.⁴⁵ Потім, у вересні 2018 року голова ДНР Олександр Захарченко, чії відносини з Москвою ставали все більш напруженими, був убитий бомбою в Донецьку, причому Москва і Київ звинувачували у вбивстві один одного.

11 листопада 2018 року, після вбивства Захарченка, ЛДНР провела нові вибори. Схоже, що Москва змусила відсторонити народних лідерів та ідейних прихильників Новоросії, таких як Олександр Ходаковський і Павло Губарев. Ходаковський був колишнім командиром батальйону «Схід» – нерегулярного полку, який в перші дні протистояння змагався зі Стрелковим, – і «міністром безпеки» ДНР. Перед голосуванням російські прикордонники заборонили йому в'їзд в Україну. З іншого боку, Павлу Губареву, колишньому лідеру ДНР, не дали зареєструвати свою кандидатуру виборчі органи ДНР, що, як широко повідомлялося, було наказом Кремля.⁴⁶ Москва підтримала Дениса Пушиліна, донецького політика, який закликав продовжити референдум про незалежність після того, як Путін висловив свої застереження. Він змагався з менш відомими кандидатами і виграв з 60,8% голосів. В ЛНР Кремль продовжував підтримувати Пасічника, який здобув перемогу з 68,4%.

Вибір Пушиліна може здатися дивним, враховуючи його прагнення до референдуму, його минулі заяви на користь приєднання до Росії і відмову Москви від підтримки східноукраїнських політиків, що сповідують такі ідеї. У лютому 2016 року Пушилін стверджував, що «інтеграція ЛДНР в Росію відбувається

⁴⁵ Крістофер Міллер, «Що коїться з підтримуваною Росією сепаратистською Луганською «Республікою»?», RFE/RL, 22 листопада 2017 р. «Кремль став на бік глави МВС в його конфлікті з Плотницьким», РБК, 21 листопада 2017 року. Про підтримку Москви і межах її контролю см. також Максим Віхров, «Луганський переворот: чому в маріонетковому режимі Росії вибухнув збройний конфлікт», Центр Карнегі Москва, 29 листопада 2017 р.

⁴⁶ Галина Корба, «Росія не хоче сюрпризів: До чого призведуть вибори в 'ДНР' і 'ЛНР'», ВВС (українська служба), 9 листопада 2018 р.

де-факто, тому що Україна зробила все можливе, щоб підштовхнути нас до Російської Федерації». ⁴⁷ У 2017 році він назвав «інтеграцію з Росією» сумісною з Мінськими угодами. «Наші українські опоненти розглядали процес інтеграції з Росією як порушення Мінська. Навпаки, ми виконуємо Мінські угоди. [...] Закон про особливий статус передбачає вільне співробітництво в сфері культури і економіки з регіонами Російської Федерації, і ми просуваємося в цьому форматі». ⁴⁸

Насправді Пушилін, як і його колега по ЛНР, є більш поступливим ніж його попередник. Продовжуючи деколи робити публічні коментарі стосовно Новоросії та можливості приєднання до Росії, він, водночас, визнає, що Москва не поділяє цієї мети. Він досі говорить про «інтеграцію» з Росією, але так, що можна припустити що завгодно – від тісних економічних зв'язків до союзу. Він також назвав інтеграцією цивільну співпрацю – якщо формальна інтеграція неможлива, сказав він, то ДНР і Росія могли б співпрацювати в галузі культури, праці та спорту. ⁴⁹ Замість того, щоб наполягати на анексії, Пушилін тепер повторює лінію Москви на те, що ЛДНР слід продовжувати тіснішу співпрацю з Росією, залишаючись при цьому формально всередині України. «Більшість мешканців ДНР прагнуть повноцінної інтеграції в Росію. Через різні причини це наразі неможливо», – сказав він у вересні 2018 року. ⁵⁰

Своєю чергою голова ЛНР Пасічник як і раніше віддає перевагу концепції «російський світ». Однак він робить це у вільній формі, яка вторить прерогативам Кремля: «Сьогодні між Росією і Донбасом є кордони, і формально ми – різні держави. Але серцем і думками ми відчуваємо себе не тільки частиною російського світу, а й самої Росії». ⁵¹ Таким чином, нове керівництво ЛДНР також демонструє поступовий відхід від прагнень сепаратистів приєднатися до Росії.

В. Розколений рух

Відмова Москви від планів створення Новоросії, а також її подальше зміцнення контролю керівництва ЛДНР посилили розкол серед активістів, які від початку керували виступами на Донбасі. На відміну від керівництва де-факто республік, цей рух відрізняється іншими схильностями і користується певною підтримкою місцевого населення. До нього входять мирні організатори і муніципальні власті, а також люди, які підняли зброю проти Києва. Народний компонент цього руху нині відрізаний від керівництва ЛДНР, яке, на їхню думку, зрадило первинну ідею Новоросії, маючи на увазі, що члени збройних сепаратистських формувань проливали кров дарма.

Цей народний елемент має складні та навіть парадоксальні погляди на Москву. Колишні лідери сепаратистів, які підпадають під цю категорію, були відсторонені Москвою і нині перебувають в опозиції до нових лідерів ЛДНР. З одного боку, вони досі плекають надії про об'єднання з Росією, незважаючи на відмову Москви від цих цілей. Вони мають на увазі, що території мають стати частиною Росії або принаймні повністю незалежними від України. З іншого боку, вони досить сильно критикують Москву, кажучи, що вона зрадила Новоросію. У приватних розмовах колишні члени збройних формувань і де-

⁴⁷ Дивіться зауваження Пушиліна по телебаченню, відео на YouTube, 14 лютого 2016 року.

⁴⁸ Сайт Народної Ради Донецької Народної Республіки, 26 жовтня 2017 року.

⁴⁹ «Донбас однозначно тримає курс на Росію», *Ньюс Фронт*, 27 вересня 2018 р. *Ньюс Фронт* є про-ДНРівським агентством новин.

⁵⁰ «Пушилін: 'Другого туру виборів глави ДНР не буде'», *Московський Комсомолец*, 20 вересня 2018 року.

⁵¹ «Пасічник: співпраця з Росією за п'ять років дало ЛНР більше, ніж десятиліття з Україною», ТАСС, 23 жовтня 2018 року.

факто чиновники, які були близькі до Захарченка, висловлюють яскраво анти-кремлівські погляди.⁵²

Деякі з них не приховують свою глибоку образу на Кремль і відверте презирство до керівництва ЛДНР. Наприклад, в січні 2018 року Олександр Ходаковський у своєму повідомленні в соціальній мережі сказав:

Чому я, [...] Ігор Стрелков і багато-багато інших, включаючи більшість самих жителів ЛДНР, [...] продовжують [...] турбулентності? [...] Ми збиралися в Росію і готувалися підкорятися Москві [...] і ми навіть не могли уявити, що нас [...] змусять підкоритися [керівництву ЛДНР].⁵³

На думку Ходаковського, Москва не лише відмовилася поглинати самопроголошені республіки, але й нав'язала своїх людей як лідерів, яким він тепер повинен підкорятися. Він порівняв цих лідерів зі злочинними бандами, перш ніж визнати: «Ми вірили у мудрість Москви, забуваючи, що там теж люди, схильні до помилок».⁵⁴

Висловлювання інших колишніх лідерів відображають як розчарування у відмові від ідеї Новоросії, так і гнучкість щодо майбутнього де-факто республік. Їхнє бачення ситуації, як і погляди довірених Росії, змінюються. Андрій Пургін, лідер ДНР, відсторонений Москвою у вересні 2015 року, у певний час бачив майбутнє цих територій як «частини деякої субкультурної складової в російському цивілізаційному просторі».⁵⁵ У 2017 році він стверджував, що приєднання до Росії залишається пріоритетом для все більшого числа мешканців ДНР. «Російська весна має продовжуватися», – сказав він, використовуючи термін, яким сепаратисти та їхні прихильники віддають перевагу називати бунт на Донбасі.⁵⁶ Проте останнім часом він уже вказував на «політичні зміни у недалекому майбутньому», які не дотягують до приєднання до Росії, «наприклад, створення нейтрального уряду і оформлення територій через Раду Безпеки ООН».⁵⁷

Що стосується десятків тисяч людей, які взяли за зброю за останні п'ять років, багатьом теж не подобаються їхні нові лідери. Де-факто влада взяла під контроль тих перших бійців, які воювали з військами Києва у 2014 році, але зробити це в умовах боротьби між сепаратистськими угрупованнями було складно. «Ополчення більше немає», – сказав незадоволений колишній український бунтівник з полку Стрелкова, який згодом втік до Москви. «Вони навіть не дозволяють їм відстрілюватися».⁵⁸ (Це, мабуть, перебільшення, але останнє зауваження відображає широко поширені почуття, що Москва відіграє стримуючу роль.) Чимало бійців чіпляється за цілі, за які вони боролися, вбивали та вмирили – незалежність від України та інтеграція з Росією. Можливо, ще важливішим є те, що за відсутності амністії або можливості переїхати в Росію (від чого деякі відмовляються), у них не залишається нічого іншого як продовжувати воювати. «Що робити з 40 тисячами людей, які вірять у те, що варто їм скласти зброю, як їх усіх розстріляють або заарештують? - ка-

⁵² Інтерв'ю Кризової Групи, колишні повстанці, російські добровольці, Москва, березень, квітень та вересень 2018 року, квітень 2019 року.

⁵³ Пост Ходаковського в мережі соціальних медіа «Вконтакте», 9 січня 2018 року.

⁵⁴ Там же.

⁵⁵ «Андрій Пургін: Головні проблеми ДНР - мотивація і образ майбутнього», *Eurasia Daily*, 30 січня 2018 року.

⁵⁶ «Андрій Пургін: Російська весна має продовжуватися», *Свободная Пресса*, 17 січня 2017 р.

⁵⁷ Інтерв'ю Кризової Групи, Донецьк, травень 2018 року.

⁵⁸ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, квітень 2019 року.

же колишній луганський активіст і політик зі зв'язками в ЛНР. – Звісно, вони будуть битися до кінця».⁵⁹

Ці настрої насправді обмежують вплив і контроль Москви тих чи інших дій сепаратистів. Наприклад, Москва може вимагати припинення вогню, але може виявити, що у довірених їй недостатньо контролю над членами збройних формувань, аби зупинити стрілянину.

С. Безмовне населення

На непідконтрольних Києву територіях Східної України настрої серед населення щодо політичного майбутнього регіону є надзвичайно амбівалентними. Опитування громадської думки (за загальним визнанням надзвичайно обмежені) та інтерв'ю створюють враження, конфлікт залишив людей відчуженими від Києва і розчарованими Москвою. Місцеві жителі втомилися від війни і, виглядає, готові перейти на бік будь-кого, хто запропонує правдоподібний план відновлення інфраструктури, надання допомоги та вирішення питання про політичний статус регіону.

Згідно одного рідкісного опитування мешканців ЛДНР, яке провели наприкінці 2016 року, 54% з 1021 респондентів відчували себе менш належними до української нації, ніж до подій 2013-2016 років, тоді як 38% повідомили про відсутність змін в їхньому почутті належності. Менше половини (44%) хотіли приєднання до Росії: 33% заявили, що вони виступають за автономію у складі Росії, а ще 11% висловилися за приєднання до Росії без будь-якого особливого статусу. Більшість (55%) хотіли б залишитися в Україні або у статусі регіональної автономії (35%), або без нього (20%).⁶⁰

Водночас нещодавні інтерв'ю Кризової Групи свідчать, що багато мешканців не має особливих почуттів до однієї чи іншої сторони та наголошує, що прийме будь-яку угоду, яка принесе безпеку.⁶¹ «Нас більше не турбує, хто нас забере – Росія чи Україна – нам просто потрібно бути з кимось», – сказала Кризової Групі пенсіонерка, яка перетинає лінію розмежування під Луганськом.⁶² «Я був би щасливим стати частиною Росії, та я і в Україні не був нещасним, – зазначив пенсіонер з Донецька. – Але знаєш, де я справді хочу жити? У Радянському Союзі».⁶³ Ці погляди, включаючи алузію на Радянський Союз як орієнтир соціального забезпечення, перегукуються з тими, які висловили інші мешканці на Донбасі у 2018 році.⁶⁴

Ті, хто виступає проти реінтеграції, говорять не стільки про захоплення дефакто лідерами республік, як про недовіру до українського уряду. Вони рідко демонструють цілісне бачення того, як буде виглядати життя в незалежній державі або Росії. «Моя дружина за Україну, – пояснив робітник з Луганська, – але я за ЛНР, тому що, ну, ви знаєте, ми повинні підтримати місцевих. Нас обстрілюють».⁶⁵

Люди цитують проблеми, які відображають і їхній особистий досвід, і стереотипи, які транслиують як прокремлівські, так і «офіційні» ЗМІ ЛДНР, зокрема ті, в яких йдеться про гадане повсюдне фінансування державою насилля

⁵⁹ Інтерв'ю Кризової Групи, учасник ЛНР, Москва, березень 2018 року.

⁶⁰ Гвендолін Сассе, «Донбас – це дві частини чи все-таки одна? Досвід війни очима регіонального населення», Центр східноєвропейських та міжнародних досліджень, травень 2017 року.

⁶¹ Інтерв'ю Кризової Групи, території вздовж лінії зіткнення, 2017-2018.

⁶² Інтерв'ю Кризової Групи, пенсіонерка, Старобільськ, грудень 2017 р.

⁶³ Інтерв'ю Кризової Групи, пенсіонерка, Маріуполь, травень 2018.

⁶⁴ Див. Доповідь Кризової Групи №252 (Європа), «Ми нікому не потрібні: кинуті мирні жителі Східної України», 1 жовтня 2018 року.

⁶⁵ Інтерв'ю Кризової Групи, робітник фабрики, м. Северодонецьк, грудень 2017 р.

з боку праворадикалів в Україні та сприйняття Києва як агресора. За словами однієї луганської пенсіонерки, яка заявила, що снайпер убив її беззбройного сина: «[тодішній президент України Петро] Порошенко зараз каже, що ми – важлива частина України. Тоді чому ж вони так багато нас повбивали?»⁶⁶ Хоча російська пропаганда спотворює уявлення людей, п'ять років дій Києва багато місцевих жителів сприймає як навмисні зусилля спрямовані на те, аби відрізати їх від країни як покарання за гадану підтримку сепаратистів. Ці дії, хоча й не обов'язково навмисне дискримінують, фактично встановлюють правові, політичні, економічні та ідеологічні бар'єри, що ізолюють громадян України, які живуть на контрольованих бунтівниками територіях.⁶⁷

На початку 2017 блокада, ініційована озброєними батальйонами на боці контрольованому урядом, заблокувала торгівлю антрацитним вугіллям між Україною та ЛДНР. Київ спочатку засудив, але потім різко розширив блокаду, заборонивши взагалі будь-яку торгівлю з людьми або підприємствами, розташованими у де-факто державах. Цей захід ще більше ослабив економіку ЛДНР і загострив гуманітарну кризу в регіоні. Крім того це мало глибокі наслідки для збережених на той час зв'язків, політичних або економічних, які Україна мала з людьми на утримуваних бунтівниками територіях. За словами українського законодавця з великим досвідом протидії діям Москви на Сході України, «до блокади у нас була нога в дверях».⁶⁸ Якщо раніше десятки тисяч жителів Донбасу отримували зарплату в українській валюті від українських роботодавців, до яких відчували хоч якусь прив'язку, заборона торгівлі, яке означала, що українські компанії не можуть легально працювати в ЛДНР, зробила таке працевлаштування неможливим. Після введення блокади, за словами депутата, двері зачинилися.⁶⁹

У поєднанні з війною, що триває роками, блокада призвела до зміни розподілу сил і прихильності серед місцевих. В економічній, соціальній та гуманітарній сферах з'явилися нові лідери, зокрема, жінки. Водночас, ті, хто мав вплив до війни, теж зберігають позиції.⁷⁰

Те, що де-факто чиновники і члени збройних формувань, переважна більшість яких є вихідцями з Донбасу, бачать в українській риторичі, законах і політиці ознаки того, що їх не вважаються громадянами країни, викликає ще більшу недовіру у жителів Донбасу до Києва. Наприклад, закон України про тимчасово окуповані території 2018 року визначає обидві невизнані держави окупованими Росією. Ці формулювання можна витлумачити так, що їхні лідери не є українцями, незважаючи на країну походження чи громадянство. Що стосується бійців ЛДНР, то українська військова прес-служба в щоденних звітах називає їх «російськими найманцями» або «окупантами» – незважаючи на те, що, згідно даних зібраних з джерел, пов'язаних з українськими націоналістами, переважна більшість загиблих, що воювала на боці ЛДНР, принаймні з моменту припинення вогню у лютому 2015 року, була українцями.⁷¹ Подібна

⁶⁶ Інтерв'ю Кризової Групи, пенсіонерка, Сєвєродонецьк, листопад 2018 р. Порошенко був президентом у 2014-2019 роках. Він програв президентські вибори 21 квітня 2019 року Володимир Зеленському.

⁶⁷ Дивіться доповідь Кризової Групи, «Ми нікому не потрібні», цит. роб.

⁶⁸ Інтерв'ю Кризової Групи, Депутат Верховної Ради України, Київ, лютий 2019 року.

⁶⁹ Там же.

⁷⁰ Інтерв'ю Кризової Групи, Київ, Авдіївка, Сєвєродонецьк, Маріуполь, Краматорськ, Москва і Ростов-на-Дону, жовтень 2017, грудень 2017, квітень 2018, вересень 2018, березень 2019 і квітень 2019 рр. Див. також Маляренко і Вольф, цит. роб.; Тетяна Маляренко, «Розвиток динаміки і конфліктний потенціал в Східній Україні», Ponars Policy Memo 569, січень 2019 р.

⁷¹ Див. Cargo200 Donbas, таблицю, в якій перераховані члени збройних угруповань і російські військовослужбовці, які загинули на Донбасі, включно з їхніми особистими даними і обставинами смерті. Український блогер Несго Мансег складає таблицю з відкритих джерел. Твіт

риторика впливає на місцеве населення: якщо Київ не вважає де-факто чиновників та їхніх сусідів, які взяли за зброю, українцями, то, згідно думок багатьох мешканців, він також може вважати іноземцями звичайних цивільних осіб. Місцеві гуманітарні працівники скаржаться, що держава ставиться до них як до менш повноправних громадян, тому що вони проживають і виїжджають з утримуваних бунтівниками територій.⁷²

Цивільні особи стикаються з відчуженням в інших аспектах свого повсякденного життя. Одне з рішень влади в Києві, що Верховний суд країни визнав незаконним – обмеження доступу мешканців ЛДНР до пенсій.⁷³ З огляду на те, що єдина можливість отримати пенсії – це подати до суду, багато цивільних осіб продовжує жити без них. Коли довгоочікувана законодавча поправка 2019 року розширила межі соціальної підтримки ветеранів війни й цивільних осіб, які постраждали внаслідок військових дій, вона виключила постраждалих на територіях ЛДНР.⁷⁴ У квітні 2019 року міністр соціальної політики уряду президента Петра Порошенка заявив: «Усі, хто були проукраїнські, всі виїхали», і що йому «не шкода нікого, абсолютно» через тяжкі умови з якими стикаються ті, хто залишився.⁷⁵ ЗМІ ЛДНР вхопилися за ці висловлювання, з критикою яких не виступив жоден з ключових представників того уряду.

Годі дивуватися, що деякі люди у Києві піддають сумніву чи навіть стараються саботувати громадянство тих, хто підняв зброю проти української держави. Але у такої риторики є більш широкі та шкідливі побічні ефекти, які впливають на загальне цивільне населення, для якого бійці та де-факто чиновники є сусідами та родичами, і яке чує, як українці говорять про нього як про симпатиків чи співучасників бунту. Це суперечить заявленій меті Києва щодо мирної реінтеграції територій, що відкололись. Це також підкріплює аргументи самих сепаратистів про те, що місцеве населення насправді не є українським.

від Nesro Mancser, @ 666_mancser, 12:18, 8 жовтня 2018 року. Засоби масової інформації повсюдно поширюють дані Nesro Mancser, але блогер не розкриває свою особистість з міркувань безпеки.

⁷² Інтерв'ю Кризової Групи, українські гуманітарні працівники, Київ, Стамбул, липень 2019 року.

⁷³ Див. доповідь Кризової Групи, «Ми нікому не потрібні», цит.роб.

⁷⁴ Див. Управління Верховного комісара ООН з прав людини, «Доповідь про ситуацію з правами людини на період з 16 листопада 2018 року по 15 лютого 2019 року», с. 8.

⁷⁵ Дивіться пост у Facebook журналістки BBC Ukraine Ольги Мальчевської, 26 квітня 2019 р.

IV. Назустріч єдності

Новий Президент України може створити нові можливості для виходу з глухого кута на Донбасі. Під кінець терміну повноважень Порошенка, підхід українського уряду до частин сходу, які перебувають під контролем сепаратистів, був сував. Однак новий президент України Володимир Зеленський уже оголосив про бажання укласти нове перемир'я і відновити переговори з Росією. У нього і його команди є можливість закласти основу для потенційного повернення частин Донбасу контрольованих бунтівниками у склад України.

Найгіршим варіантом для Зеленського, безперечно, буде спроба насильницького захоплення територій, оскільки загальний наступ може спровокувати військову відповідь з Москви і кровопролиття на Донбасі. За словами колишнього кремлівського чиновника, це може навіть підштовхнути Москву до визнання незалежності республік, як це було в 2008 році під час війни з Грузією за республіки Абхазію і Південну Осетію, які від неї відкололися.⁷⁶ За широкомасштабний військовий варіант переважно виступають націоналісти, які не є членами політичного істеблішменту України. Але й дехто з відомих основних політиків відмовляється його виключати.⁷⁷ Інтерв'ю Кризової Групи в Києві показують, що деякі з таких політиків вважають за краще спробу військового захоплення, тільки б не надавати утримуваним бунтівниками територіям особливого статусу чи статусу автономії, що дозволила б їм накладати вето на політичні рішення України, чи у зовнішній політиці, чи у ключових внутрішніх питаннях.⁷⁸

Зрештою, Києву, без сумніву, доведеться знайти спосіб домовитися з Москвою, або шляхом виконання обома сторонами своїх зобов'язань в рамках Мінських угод (у тій послідовності, яка влаштує обох), або завдяки якійсь новій угоді, яка включатиме чимало таких самих питань. Будь-яке ймовірне врегулювання включатиме виведення російських військ, певний рівень автономії для Східної України і возз'єднання України з її сходом (Про долю Криму доведеться домовлятися окремо).

Незважаючи на те, що Москва залишається головним адресатом мирних переговорів, у Києва вистачає підстав докласти більше зусиль для відновлення відносин з населенням своїх східних регіонів. По-перше, це потрібно зробити, якщо Київ сподівається коли-небудь реінтегрувати ці території в політичний простір України. По-друге, зростаючі розбіжності між Москвою, місцевими сепаратистами і населенням Донбасу означає, що здатність Москви вступати в переговори від імені будь-якої з цих груп обмежена. Довірені Росії, що перебувають зараз при владі в ЛДНР, будуть змушені погодитися на все обіцяне Росією від їхнього імені, але вони можуть зіткнутися з істотним невдоволенням з і сторони й без цього настороженого населення, не кажучи вже про сепаратистів, які можуть відмовитися скласти зброю, зриваючи будь-які домовленості.

Іншими словами, навіть якщо угода з Кремлем необхідна для миру на Донбасі, її однієї може бути недостатньо. Поліпшені відносини між Києвом і населенням Донбасу, якщо і не пом'якшить найбільш запеклих сепаратистів, але знизять ймовірність збройного опору возз'єднанню. Що більше підтримає реінтеграцію місцеве населення, то більша ймовірність того, що воно буде впливати на своїх сусідів-сепаратистів. До того ж, поліпшення відносин з населенням Донбасу може зміцнити позиції Києва на переговорах з Москвою.

Спілкування з лідерами територій контрольованих сепаратистами, ймовірно, не має сенсу. Москва наполягає на прямій взаємодії з лідерами самопроголошених ЛДНР понад і попри те, що вимагається у Тресторонній контактній

⁷⁶ Інтерв'ю Кризової Групи, Москва, квітень 2018 року.

⁷⁷ «Турчинов заявив про силове повернення Донбасу: готові всі передумови», *Politeka*, 14 лютого 2018 року.

⁷⁸ Інтерв'ю Кризової Групи, Українські законодавці, Київ, 2018 р.

групі, в якій вони вже беруть участь. Адже така взаємодія була б не тільки неприйнятною для Києва, а й істотно не відрізнялася б від прямих переговорів з Москвою, з огляду на ступінь залежності де-факто лідерів від Кремля.

Замість цього президент Зеленський міг би спробувати «виростити» групу прихильників реінтеграції серед населення Східної України. Ця група може навіть включати людей, які колись схвалювали сепаратизм, але, розчаровані Москвою, можуть тепер змінити свої переконання, особливо якщо вони відчують, що їхня безпека та безпека їх сімей гарантована. За останні шість років у цих регіонах з'явилися нові місцеві лідери, частина з них – жінки. Ключовим елементом такої взаємодії є створення у них впевненості в тому, що Київ може захистити їхні інтереси. В якості відправної точки, новий український уряд міг би заохочувати контакти між українцями в контрольованих урядом частинах країни з тими, хто перебуває на іншій стороні лінії розмежування. Такі канали зв'язку можуть дозволити українцям спробувати порозумітися зі своїми співвітчизниками на цих територіях, почати переконувати їх у тому, що їх безпека і їх життя мають значення для Києва.

Усунення бар'єрів, встановлених протягом останніх п'яти років, є надзвичайно важливим. Наприклад, Зеленський міг би полегшити або зняти економічну блокаду, яка зараз ізолює ЛДНР. Представники нового президента вже припустили, що це може бути одним з можливих компонентів перемир'я.⁷⁹ Такий крок забезпечить економічні зв'язки, які, своєю чергою, можуть допомогти навести мости через лінію фронту. Відповідно до нещодавнього рішення Верховного суду, Київ повинен вжити заходів, що дозволять жителям ЛДНР отримувати пенсії без прив'язки до статусу внутрішньо переміщених осіб, який вони мають доводити. Київ міг би також розглянути можливість пом'якшення своїх мовних законів, які наразі значно обмежують використання російської мови в суспільному житті. Такі кроки будуть сигналізувати місцевому населенню, що Київ готовий робити кроки назустріч і що він цінує їх як громадян, що є необхідною умовою будь-якого конструктивного політичного діалогу.

Якщо Україна хоче возз'єднати свої східні землі, уряду Зеленського доведеться добитися консенсусу серед українських партій і всередині суспільства стосовно того, що означатиме особливий статус, автономія і/або федералізація. Йому доведеться розглянути варіанти амністії і гарантії безпеки і підготуватися до протидії з усіх боків, зокрема українських націоналістів і колишніх сепаратистів, які бояться розправи у разі реінтеграції. Ці проблеми є справді істотними. Але поліпшення відносин з населенням на Сході зробить рішення цих проблем більш змістовними, більш відповідними потребам, а відтак більш досяжними.

⁷⁹ «Контактна група обговорить зняття економічної блокади на Донбасі на наступній зустрічі», ТАСС, 6 червня 2019 року.

V. Висновок

Хоча російські дії допомогли розпалити український конфлікт і відтоді продовжують його підживлюють, не варто визначати ситуацію на Донбасі як виключно питання російської окупації. У цьому сенсі схильність Києва об'єднувати Москву і де-факто лідерів в одне ціле ускладнює зусилля з реінтеграції підконтрольних сепаратистам територій. Якщо український уряд хоче мирно об'єднати території, які утримуються бунтівниками, з рештою країни, він не може уникнути кроків назустріч відчуженому Сходу. Це складне завдання. Проте Київ отримає лише перевагу від підходу, який відповідає інтересам усіх громадян України, де б вони не жили. З часом така політика може повернути населення на Сході, яке відчуває себе покинутим і Росією, і Києвом, назад в лоно України.

Москва/Київ/Брюссель, 16 липня 2019 року

Додаток А: Карта України

Додаток В: Мапа зони конфлікту на Донбасі

Додаток С: Про Міжнародну кризову групу

Міжнародна кризова група (Кризова Група) є незалежною, некомерційною, неурядовою організацією, яка налічує приблизно 120 співробітників на п'яти континентах, проводить польові дослідження та роз'яснювальну роботу на високому рівні для запобігання та вирішення смертоносних конфліктів.

Підхід кризової групи ґрунтується на польових дослідженнях. Команди політичних аналітиків розташовані в межах або поблизу країн або регіонів, яким загрожує спалах, ескалація або повторне виникнення насильницьких конфліктів. На основі інформації та оцінки на місцях, організація випускає аналітичні звіти, що містять практичні рекомендації, адресовані ключовим особам, які приймають рішення на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Кризова Група також публікує щомісячний інформаційний бюлетень раннього оповіщення CrisisWatch, який надає стислі регулярні оновлення стану справ щодо 70 конфліктних ситуацій чи потенційних конфліктів по всьому світу.

Звіти Кризової Групи широко поширюються електронною поштою і одночасно розміщуються на веб-сайті www.crisisgroup.org. Кризова Група тісно співпрацює з урядами і тими, хто має на них вплив, включаючи засоби масової інформації, щоб висвітлювати результати аналізу криз і заручитися підтримкою своїх політичних рецептів.

Опікунська рада Кризової Групи, до складу якої входять видатні діячі в галузі політики, дипломатії, бізнесу та засобів масової інформації, бере безпосередню участь у тому, щоб доносити доповіді і рекомендації до відомих високопоставлених політиків у всьому світі. Кризову Групу очолює колишній заступник Генерального секретаря ООН і Адміністратор Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) лорд (Марк) Маллок-Браун.

Президент і виконавчий директор Кризової Групи Роберт Меллі вступив на посаду 1 січня 2018 року. Раніше Меллі був директором програми Кризової Групи з Близького Сходу і Північної Африки, а потім - спеціальним помічником колишнього президента США Барака Обами, а також старшим радником президента в Кампанії проти ІДІЛ і Координатором Білого дому з Близького Сходу, Північної Африки та регіону Персидської затоки. Раніше він обіймав посаду спеціального помічника президента Білла Клінтона з ізраїльсько-палестинських справ.

Міжнародна штаб-квартира Кризової Групи розташована в Брюсселі, а також організація має офіси в семи інших місцях: Богота, Дакар, Стамбул, Найробі, Лондон, Нью-Йорк і Вашингтон, округ Колумбія. Група присутня в таких місцях: Абуджа, Алжир, Бангкок, Бейрут, Каракас, Місто Газа, Місто Гватемала, Гонконг, Єрусалим, Йоганнесбург, Джуба, Мехіко, Нью-Делі, Рабат, Тбілісі, Торонто, Тріполі, Туніс і Янгон.

Кризова Група отримує фінансову підтримку від широкого кола урядів, фондів і приватних джерел. Наразі Кризова Група підтримує відносини з такими урядовими департаментами і агенціями: Австралійським міністерством закордонних справ і торгівлі, Австрійським агентством розвитку, Данським міністерством закордонних справ, Голландським міністерством закордонних справ, Надзвичайним трастовим фондом Європейського союзу для Африки, Інструментом підтримки миру і стабільності, Французьким агентством розвитку, Міністерством Європи і закордонних справ Франції, Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини, Департаментом міжнародних відносин Канади, «Айріш Ейд», Міністерством закордонних справ Ісландії, Японським агентством міжнародного співробітництва, Князівством Ліхтенштейн, Міністерством закордонних та європейських справ Люксембургу, Міністерством закордонних справ і торгівлі Нової Зеландії, Міністерством закордонних справ Норвегії, Міністерством закордонних справ Катару, Міністерством закордонних справ Швеції, Федеральним міністерством закордонних справ Швейцарії, Міністерством міжнародного розвитку Великобританії та Міністерством Іноземних справ і міжнародного співробітництва Об'єднаних Арабських Еміратів.

Кризова Група також підтримує відносини з такими фондами: Корпорація Карнегі в Нью-Йорку, Фонд Чарльза Коха, Фонд Генрі Льюса, Фонд Джона Д. і Кетрін Т. МакАртурів, Корейський фонд, Фонд «Відкрите суспільство», Фонд «Плаушерз», Фонд імені Роберта Боша, фонд братів Рокфеллерів, фонд «UniKorea» і Благодійний фонд «Wellspring».

Додаток D: Доповіді та брифінги щодо Європи та Центральної Азії з 2016 року

Спеціальні доповіді та брифінги

Користаючись з безладу: Аль-Каїда та Ісламська держава, Спеціальна доповідь № 1, 14 березня 2016 року (також доступна арабською та французькою мовами).

Скористатись моментом: від завчасного попередження до завчасних дій, Спеціальна доповідь № 2, 22 червня 2016 року.

Підводні камені антитерористичної боротьби: Чого слід уникати США у боротьбі проти ІДІЛ та Аль-Каїди, Спеціальна доповідь № 3, 22 березня 2017 року.

Рада відчаю? Фрагментація дипломатії ООН, Спеціальний брифінг № 1, 30 квітня 2019 року.

Росія/Північний Кавказ

Джихад на експорт? Північнокавказьке підпілля і Сирія, Доповідь № 254 (Європа) 238, 16 березня 2016 року (доступна також російською мовою).

Патріотична мобілізація в Росії, Доповідь № 254 (Європа) 251, 4 липня 2018 року.

Південний Кавказ

Над Нагірним Карабахом згущуються хмари війни, Доповідь № 254 (Європа) 244, 1 червня 2017 року.

Абхазія та Південна Осетія: Час поговорити про торгівлю, Доповідь № 254 (Європа) 249, 24 травня 2018 року (також російською мовою).

Україна

Росія та сепаратисти на сході України, брифінг (Європа) № 79, 5 лютого 2016 року.

Україна: Лінія, № 81 (Європейський брифінг), 18 липня 2016 року.

Україна: Військовий глухий кут, політична криза, № 85 (Європейський брифінг), 19 грудня 2016 року.

Чи можуть миротворці знайти вихід з глухого кута в Україні?, Доповідь № 254 (Європа) 246, 15 грудня 2017 року.

Україна: Чи витримає Центр?, Доповідь № 254 (Європа) 247, 21 грудня 2017 року.

«Ми нікому не потрібні»: Відчуження цивільного населення на сході України, Доповідь № 254 (Європа) 252, 1 жовтня 2018 року (доступна також українською мовою).

Туреччина

Людські жертви у конфлікті Курдської робочої партії у Туреччині: Справа Сур, № 80 (Європейський брифінг), 17 березня 2016 року (також доступний турецькою мовою).

Криза біженців в Туреччині: політика сталості, Доповідь № 254 (Європа) 241, 30 листопада 2016 року (також доступна турецькою мовою).

Вирішення конфлікту Курдської робочої партії Туреччини: Справа Нусайбіна, Доповідь № 254 (Європа) 243, 2 травня 2017 року (також доступна турецькою мовою).

Сирійські біженці в Туреччині: розрядка столичної напруженості, Доповідь № 254 (Європа) 248, 29 січня 2018 року (також доступна турецькою мовою).

Вибори в Туреччині активізують дебати з приводу курдських вимог, № 88 (Європейський брифінг), 13 червня 2018 року.

Росія та Туреччина на Чорному морі та на Південному Кавказі, Доповідь № 254 (Європа) 250, 28 червня 2018 року.

Пом'якшення ризиків для сирійської молоді-біженців в Шанлиурфі, Туреччина, Доповідь № 254 (Європа) 253, 11 лютого 2019 року.

Центральна Азія

Раннє оповіщення для Таджикистану: внутрішній тиск, зовнішні загрози, брифінг № 78 (для Європи і Центральної Азії), 11 січня 2016 р.

Євразійський економічний союз: влада, політика та торгівля, доповідь № 240 (для Європи та Центральної Азії), 20 липня 2016 року (також доступний російською мовою).

Узбекистан: на перехідному етапі, № 82 (брифінг для Європи та Центральної Азії), 29 вересня 2016 року.

Киргизстан: нестабільність держави та радикалізація, № 83 (брифінг для Європи та Центральної Азії), 3 жовтня 2016 року (також доступний російською і киргизькою).

Узбекистан: Реформувати або повторювати?, № 84 (брифінг для Європи та Центральної Азії), 6 грудня 2016 року.

Узбекистан: Сто днів, Доповідь № 242 (для Європи та Центральної Азії), 15 березня 2017 року.

Суперництво Шовкового шляху в Центральній Азії, Доповідь № 245 (для Європи та Центральної Азії), 27 липня 2017 року (також доступна китайською та російською).

Зростаючі ризики заворушень в Таджикистані, № 86 (брифінг для Європи та Центральної Азії), 9 жовтня 2017 року (також доступна російською).

Суперники за владу в Гірському Бадахшані Таджикистану, № 87 (брифінг для Європи та Центральної Азії), 14 березня 2018 року (також доступно російською мовою).

Додаток Е: Опікунська рада Міжнародної кризової групи

ГОЛОВА РАДИ

Лорд (Марк) Маллок-Браун
Колишній заступник Генерального секретаря ООН і Адміністратор Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй

ПРЕЗИДЕНТ І ГЕНДИРЕКТОР

Роберт Маллі
Колишній Координатор Білого дому з Близького Сходу, Північної Африки та регіону Персидської затоки

ІНШІ ОПІКУНИ

Фола Адеола
Засновник та голова фонду FATE

Гушанг Ансарі
Голова правління ТОВ «Парман Капітал Груп»; Колишній посол Ірану в США і міністр фінансів та економіки

Жерар Аро
Колишній посол Франції в США.

Карл Більдт
Колишній прем'єр-міністр та міністр закордонних справ Швеції

Емма Боніно
Колишній міністр закордонних справ Італії та європейський комісар з питань гуманітарної допомоги

Шеріл Каролус
Колишній верховний комісар Південної Африки у Великобританії та генеральний секретар Африканського національного конгресу (ANC)

Марія Ліванос Каттауї
Колишній генеральний секретар Міжнародної торгової палати

Ахмед Чараї
Голова і гендиректор Global Media Holding і видавець марокканського тижневика *L'Observateur*

Наталі Делалпальм
Виконавчий директор і член правління Фонду Мо Ібрагіма

Александр Даунер
Колишній міністр закордонних справ Австралії і Верховний комісар у Сполученому Королівстві

Габріель Зігмар
Колишній міністр закордонних справ і віце-канцлер Німеччини

Роберт Фадель
Колишній член парламенту в Лівані; Власник і член правління Групи ABC

Френк Гуїстра
Президент і генеральний директор Fiore Group; Засновник Фонду Редкліффа

Ху Шулі
Головний редактор Caixin Media; Професор університету Сунь Ятсена

Мо Ібрагім
Засновник і голова Фонду Мо Ібрагіма; Засновник Celtel International

Йоріко Кавагучі
Колишній міністр закордонних справ Японії; колишній міністр охорони навколишнього середовища

Вада Ханфар
Співзасновник Al Sharq Forum; колишній генеральний директор мережі Al Jazeera

Насер Аль Кудва
Голова Фонду Ясіра Арафата; Колишній заступник посередника ООН з Сирії

Берт Кундерс
Колишній міністр закордонних справ Нідерландів та заступник Генерального секретаря ООН

Андрій Корунов
Генеральний директор Ради з міжнародних зв'язків Росії

Іван Крастев
Голова Центру ліберальних стратегій (Софія); Член Установчої Ради Європейської Ради з міжнародних відносин

Ципі Лівні
Колишній міністр закордонних справ та віце-прем'єр-міністр Ізраїлю

Гельге Лунд
Головний виконавчий директор BG Group (Великобританія) та Statoil (Норвегія)

Сусана Малькорра
Колишній міністр закордонних справ Аргентини

Вільям Макрейвен
Відставний адмірал ВМС США, колишній 9-й командувач військами спеціального призначення США

Шившанкар Менон
Колишній міністр закордонних справ Індії; колишній радник з національної безпеки

Наз Модірзаде
Директор Гарвардської програми юридичних шкіл з міжнародного права та збройних конфліктів

Саад Мохсені
Голова та гендиректор групи MOBY

Марті Наталегав
Колишній міністр закордонних справ Індонезії, постійний представник при ООН та посол у Великобританії

Айо Обе
Голова ради Інституту Гори (Сенегал); Практикуючий юрист (Нігерія)

Меган О'Саліван
Колишній заступник радника з національної безпеки США з Іраку та Афганістану

Томас С. Пікеринг
Колишній заступник держсекретаря США та посол в ООН, Росії, Індії, Ізраїлі, Йорданії, Сальвадорі та Нігерії

Ахмед Рашид
Автор та журналіст із зовнішньої політики, Пакистан

Хуан Мануель Сантос Кальдерон
Колишній президент Колумбії; Лауреат Нобелівської премії миру 2016 року

Венді Шерман
Колишній заступник міністра США з політичних питань і ведучий парламентар з ядерної угоди Ірану

Елен Джонсон-Серліф
Колишній президент Ліберії

Александр Сорос
Заступник голови Глобальної ради та Фонду «Відкрите суспільство»

Джордж Сорос
Засновник Фонду «Відкрите суспільство» та голова правління Фонду Сороса

Йонас Гар Стйор
Лідер лейбористської партії і парламентської групи лейбористів; колишній міністр закордонних справ Норвегії

Джейк Саліван
Колишній директор з політичного планування в державному департаменті США, заступник помічника президента Обами і радник віце-президента Байдена з національної безпеки

Лоуренс Г. Саммерс
Колишній директор Національної економічної ради США і міністр фінансів США; Почесний президент Гарвардського університету

Хелле Торнінг-Шмідт
Генеральний директор організації «Врятуйте дітей»; колишній прем'єр-міністр Данії

Ван Цзісі
Член Консультативного комітету з питань зовнішньої політики Міністерства закордонних справ Китаю; Президент Інституту міжнародних та стратегічних досліджень, Пекінський університет

ПРЕЗИДЕНТСЬКА РАДА

Авторитетна група приватних і корпоративних донорів, що надає Кризовій Групі необхідну підтримку і експертні знання.

КОРПОРАТИВНІ	ПРИВАТНІ	
Компанія «BP»	(5) анонімних	Стівен Роберт
TOB «Shearman & Sterling»	Скотт Бессент	Людек Секіра
Statoil Ltd. (Великобританія)	Девід Браун і Еріка Франке	Александр Сорос
TOB «White & Case»	Герман Де Бодє	Іан Р. Тейлор

МІЖНАРОДНА КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА

Індивідуальні та корпоративні прихильники, які відіграють ключову роль у зусиллях Кризової групи щодо запобігання смертоносним конфліктам.

КОРПОРАТИВНІ	ПРИВАТНІ	
Анонімні	(3) анонімних	Клеопатра Кітті
Компанія APCO Worldwide	Марк Бергман	Майкл і Джекі Ламберт
AT «Atlas Copco»	Стенлі Бергман і Едвард	Саманта Лесрі
Chevron	Бергман	Леслі Лішон
Edelman (Великобританія)	Девід і Кетрін Бредлі	Фонд Малкольма Хьюїтта
Eni	Ерік Крістіансен	Вінера
HSBC Holdings Plc	Сем Енглбардт	Нью-Йоркський громадський
MetLife	Фонд сім'ї Едельман	фонд - Благодійний фонд
Noble Energy	Сет і Джейн Джиннз	Лізи Стріклер і Марка
RBC Capital Markets	Рональд Глікман	Галлоглі
Shell	Девід Хардінг	Фонд Номмонту
	Джеффри Р. Ховет і	Брайан Паес-Брага
	Ана Луїза Понті	Керрі Проппер
	Джеффри Хсу	Дуко Сікінг
	Девід Джаннетті	Ніна К. Соларц
	Фейзел Хан	Клейтон Е. Свішер
		Енцо Віскузі

ПОСОЛЬСЬКА РАДА

Нові зірки з різних областей, які вкладають свої таланти і досвід в підтримку місії Кризової Групи.

Емі Бензігер	Ліндсі Іверсен	Нідхі Сінга
Тріпп Каллан	Азім Джамала	Клої Сквайрі
Ківанч Чубукчу	Арохі Джайн	Ліан Су
Метью Девлін	Крістофер Луні	Боббі Томасон
Вікторія Ерголаву	Метью Магенхайм	Ей-Джей Твомблі
Ноа Гафні	Медісон Маллок-Браун	Діллон Твомблі
Крістіна Баха	Меган Макгілл	Енні Вердероса
Лінда Хаммес	Хамеш Мехта	Зекері Уотлінг
Джейсон Гессе	Тара Опалінскі	Грант Уебстер
Далі тен Хов	Перфекто Санчез	

СТАРШІ РАДНИКИ

Колишні члени Правління, які підтримують зв'язок з Кризовою Групою, і до яких звертаються за порадою і підтримкою (настільки, наскільки це співвідноситься з посадою, яку вони наразі займають)

Мартті Ахтїсаарі Почесний голова	Крістоф Бертрам Лахдар Брахімі	Рікардо Лагос Джоан Лідом-Акерман
Джордж Мітчелл Почесний голова	Кім Кемпбелл Хорхе Кастанеда	Тодунг Муліа Любіс Грача Махел
Гарет Еванс Почесний президент	Хоакім Альберто Чіссано Віктор Чу	Джессіка Т. Метьюз Міклош Немет
Кеннет Адельман Аднан Абу-Одех	Мон Джун Чунг Шейла Коронел	Крістін Окрент Тімоті Онг
Його Королівська Високість принц Турки ібн Фейсал Аль Сауд	Пат Кокс Джанфранко Делл'Альба	Роза Отунбаєва Олара Отунну
Селсо Аморім Оскар Аріас	Жак Делор Ален Дестекс	Лорд (Крістофер) Паттен Сурін Піцуван
Річард Армїтедж Дієго Арріа	Му-Ши-Дінг Уффе Еллеманн-Йенсен	Фідель В. Рамос Олімпія Сноуї
Зайнаб Бангура Нагум Барнеа	Стенлі Фішер Карла Гіллз	Хав'єр Солана
Кім Бізлі Шломо Бен-Амі	Своні Хант Вольфганг Ішингер	
	Александр Квасьневський	